

GIÁO DỤC TÍNH TỰ LẬP CHO TRẺ MẪU GIÁO - VẤN ĐỀ CẤP THIẾT HIỆN NAY

NGUYỄN THỊ NHUNG

Trường Cao đẳng Sư phạm Trung ương

Tóm tắt: Để chủ động phát triển tính tự lập cho trẻ mẫu giáo, việc nghiên cứu một cách có hệ thống, toàn diện các vấn đề có liên quan đến công tác giáo dục tính tự lập cho trẻ mầm non rất quan trọng, đem lại nhiều hữu ích đối với các nhà giáo dục, các bậc phụ huynh trong giai đoạn hiện nay. Bài viết đề cập đến những vấn đề lý luận cơ bản về tính tự lập của trẻ mầm non. Thông qua điều tra, khảo sát 208 trẻ thuộc hai trường mầm non trên địa bàn thành phố Hà Nội, tác giả đề xuất một số kiến nghị nhằm nâng cao hiệu quả giáo dục tính tự lập cho trẻ mẫu giáo.

Từ khóa: Tính tự lập; giáo dục tính tự lập; trẻ mẫu giáo.

(Nhận bài ngày 25/3/2016; Nhận kết quả phản biện và chỉnh sửa ngày 17/4/2016; Duyệt đăng ngày 24/6/2016)

1. Đặt vấn đề

Tính tự lập không tự phát hình thành mà là kết quả của quá trình rèn luyện thường xuyên, lâu dài bắt đầu từ tuổi thơ. Giáo dục tính tự lập có ý nghĩa trong mọi giai đoạn hình thành nhân cách, đặc biệt đối với trẻ mẫu giáo. Cả lý luận và thực tiễn đều khẳng định: Mẫu giáo là lứa tuổi cần thiết phải giáo dục, hình thành cho trẻ thói quen tự lập. Do đó, giáo dục xây dựng tính tự lập cho trẻ mẫu giáo là một nhiệm vụ quan trọng cần phải tiến hành sớm. Các bậc phụ huynh và giáo viên mầm non cần nhận thức sâu sắc vấn đề này, phát hiện sớm khả năng tự lập của trẻ, luôn tôn trọng những biểu hiện tự lập của trẻ; đồng thời, có nhiều biện pháp tích cực tác động đúng đắn sẽ nâng cao hiệu quả phát huy tính tự lập cho trẻ. Trên cơ sở đó, góp phần hình thành những phẩm chất quý báu tạo nền tảng vững chắc cho trẻ trước ngưỡng cửa bước vào cuộc đời.

2. Những vấn đề cơ bản về tính tự lập của trẻ ở trường mẫu giáo

2.1. Khái niệm về tính tự lập

Dựa trên các tiếp cận khác nhau nên có nhiều quan niệm, cách hiểu khác nhau của các nhà nghiên cứu, các nhà khoa học về tính tự lập. Theo chúng tôi, tính tự lập là một trong những phẩm chất của nhân cách, được hình thành trong quá trình hoạt động của cá nhân, thể hiện mối quan hệ với các sự vật, hiện tượng, với người khác và với bản thân. Nó thể hiện qua thái độ tự giác, tự tin, khả năng tự đặt mục đích, nhiệm vụ, kế hoạch hành động, tự điều khiển bản thân với sự nỗ lực cao về trí tuệ, thể lực, tình cảm và ý chí trong quá trình tự hoạt động nhằm thoả mãn nhu cầu bản thân và mang ý nghĩa xã hội.

Tự lập vừa là nét tính cách vừa là phẩm chất ý chí, vừa là điều kiện của hoạt động cá nhân. Nó thể hiện tính xã hội cao của con người - là một trong những điều kiện để con người tác động đến tự nhiên và xã hội, thoả mãn nhu cầu vật chất và tinh thần.

2.2. Đặc điểm tính tự lập của trẻ mẫu giáo qua từng độ tuổi cụ thể

Tính tự lập có ở mọi người, tuy nhiên mức độ thể hiện tùy thuộc vào đặc điểm tâm sinh lý của cá nhân, điều kiện sống, điều kiện giáo dục và những đặc điểm

được thể hiện qua từng giai đoạn tuổi khác nhau.

Trẻ 1 - 2 tuổi: Tính tự lập được thể hiện ở việc bắt chước những hành động của người lớn, sự phản ánh trực tiếp hành vi. Lúc này, tính tự lập của trẻ thuần túy ở khía cạnh hành vi. Khi người lớn cung cấp cho trẻ đồ vật, đồ chơi dễ cầm nắm, trẻ tập sử dụng chúng để thoả mãn nhu cầu.

Trẻ 3 - 4 tuổi: Trẻ xuất hiện nhu cầu tự khẳng định mình, thể hiện qua hành động tự lập không phụ thuộc vào người lớn như tự làm lấy một số công việc trong sinh hoạt hàng ngày (tự xúc cơm, mặc quần áo, xếp hình...) và trong giao tiếp ứng xử. Như vậy, đây là giai đoạn xuất hiện những tiền đề quan trọng đánh giá sự phát triển tính tự lập của trẻ.

Trẻ 5 - 6 tuổi: Đây là giai đoạn mà sự phát triển về thể chất, tâm lý đã có bước nhảy vọt, những dấu hiệu tự lập trên bình diện rộng và sâu hơn. Đặc biệt, trong hoạt động, trẻ luôn thể hiện rõ sự nỗ lực của ý chí, niềm tin vào bản thân và cao hơn là trẻ có biểu hiện mang tính sáng tạo.

2.3. Cơ sở hình thành và phát triển tính tự lập của trẻ mẫu giáo

Các nhà khoa học đã chỉ ra rằng tính tự lập của trẻ được hình thành cơ bản dựa trên sự phát triển của ba thành tố sau: (1) Sự hình thành tính tự lập xuất phát từ sự xuất hiện ý thức bản ngã và nhu cầu tự khẳng định mình của trẻ; (2) Tính tự lập của trẻ hình thành và phát triển nhờ sự phát triển tính chủ định trong hành động; (3) Tính tự lập của trẻ được hình thành và phát triển thông qua rèn luyện kỹ năng và thói quen [1].

Tính tự lập là một chỉ số phát triển nhân cách của trẻ, được hình thành và phát triển qua các hoạt động khác nhau. Các nhà giáo dục cần nắm rõ được quá trình hình thành và phát triển tính tự lập cho trẻ để có những phương pháp, biện pháp tác động phù hợp, khuyến khích khả năng tự lập và giúp trẻ hình thành tính tự lập, góp phần phát triển và hoàn thiện nhân cách của trẻ.

2.4. Vai trò của tính tự lập với sự hình thành và phát triển nhân cách trẻ

* Tính tự lập giúp trẻ phát triển các phẩm chất trí tuệ: Tính tự lập phát triển sẽ góp phần phát triển tư duy, trí

nhớ, tưởng tượng, khả năng so sánh, phân tích, khái quát hóa, trừu tượng hóa... của trẻ. Ngoài ra, khi được tự mình hoạt động thì biểu tượng của trẻ về sự vật, hiện tượng xung quanh sẽ trở nên sâu sắc và phong phú hơn. Có thể khẳng định rằng, nhờ có tính tự lập mà trí tuệ của trẻ phát triển hơn, quá trình nhận thức của trẻ phong phú và sâu sắc hơn.

** Tính tự lập giúp trẻ chủ động, tích cực và sáng tạo trong các hoạt động:* Sự tự lập trong hoạt động giúp trẻ chủ động tìm kiếm và lĩnh hội tri thức để nâng cao khả năng hành động, nhận thức của mình. Điều đó giúp trẻ trở nên nhanh nhẹn và linh hoạt hơn trong việc giải quyết các tình huống xảy ra trong cuộc sống. Trẻ chủ động, tích cực hơn trong quá trình hoạt động trước khi tìm kiếm sự giúp đỡ của người khác. Tính tự lập thể hiện ở khả năng hoạt động độc lập, sự say sưa và kiên trì, sự nỗ lực của ý chí để có những “ý tưởng” độc đáo và đó chính là mầm mống sáng tạo của trẻ trong các hoạt động.

** Tính tự lập còn giúp trẻ phát triển xúc cảm - tình cảm và năng lực hòa nhập vào xã hội:* Tính tự lập phát triển thông qua khả năng tự nhận thức bản thân, khả năng tự lập trong các hoạt động, từ đó trẻ nhận thức được các mối quan hệ xã hội; biết nhận ra cảm xúc của mình, biết đồng cảm với người khác, biết định hướng kết quả hành động và điều chỉnh cách ứng xử của bản thân để trẻ hòa nhập tốt hơn vào môi trường xã hội mà trẻ tham gia. Trẻ tự lập sẽ tích cực tham gia vào các hoạt động. Trẻ có nhiều cơ hội trải nghiệm, khám phá cuộc sống, tự tin và có thái độ tích cực hơn. Tính tự lập là biểu hiện cao nhất về hành động ý chí, giúp trẻ tự hoàn thiện bản thân, nâng cao hiểu biết, hình thành xúc cảm tình cảm, phát triển trí tuệ [2].

2.5. Nội dung giáo dục tính tự lập cho trẻ mẫu giáo

Mục tiêu chăm sóc, giáo dục trẻ mẫu giáo là cần phát triển một số nét tính cách, phẩm chất phù hợp với lứa tuổi như: Mạnh dạn, tự tin, tự lực, độc lập, sáng tạo, linh hoạt, tự giác, dễ hòa nhập, biết bảo vệ môi trường... Để quán triệt quan điểm chỉ đạo đổi mới mục tiêu giáo dục mầm non, việc đưa nội dung giáo dục tính tự lập cho trẻ là rất cần thiết.

Tuy vậy, nội dung giáo dục tính tự lập cho trẻ mẫu giáo hiện nay chưa có quy định cụ thể, chi tiết mà được thực hiện tích hợp, lồng ghép các nội dung giáo dục thông qua các hoạt động, nhằm giúp cho trẻ hình thành và phát triển các phẩm chất, năng lực về tính tự lập, với các dấu hiệu, biểu hiện tính tự lập của trẻ như: Sự tự ý thức và nhu cầu khẳng định mình; Sự quyết tâm thực hiện nhiệm vụ đã đặt ra; Khả năng tự kiểm tra và tự đánh giá; Sự tự tin và tính sáng tạo [2].

2.6. Hình thức tổ chức các hoạt động của giáo viên mầm non để giáo dục tính tự lập cho trẻ tại các trường mầm non

Việc giáo dục tính tự lập cho trẻ là một hoạt động đặc thù, lồng ghép, tích hợp nhiều hoạt động, nhiều nội dung thực hiện. Giáo viên mầm non thường sử dụng các hình thức tổ chức các hoạt động để giáo dục tính tự lập cho trẻ như:

- Phương pháp rèn luyện hay luyện tập tính tự lập cho trẻ được thực hiện chủ yếu thông qua các hoạt động sống, sinh hoạt và học tập hàng ngày, đặc biệt thông qua hoạt động vừa sức, hoạt động vui chơi và hoạt động sáng tạo (vẽ, nặn, xé, dán, xếp hình,...), thông qua việc

thực hiện trách nhiệm, bổn phận của bản thân trẻ, thông qua việc giao nhiệm vụ, công việc cụ thể, qua việc lôi cuốn trẻ tham gia hoạt động và thông qua việc tạo ra các tình huống giáo dục cụ thể.

- Tổ chức và hướng dẫn trẻ chơi trò chơi phản ánh cuộc sống sinh hoạt hàng ngày: Bên cạnh các loại hoạt động trẻ đang làm quen, trò chơi cũng là một loại hoạt động có ý nghĩa lớn lao trong việc “trở thành người” của trẻ. Do vậy, giáo viên nên cho trẻ tham gia vào nhiều trò chơi, đặc biệt là trò chơi phản ánh cuộc sống sinh hoạt hàng ngày, có thể là chơi trong góc phân vai. Đây là một biện pháp giáo dục tính tự lập cho trẻ nhỏ trong hoạt động tự phục vụ có hiệu quả cao.

- Giải thích và thuyết phục trẻ: Thông qua các hình thức giải thích và thuyết phục, giáo viên đã cụ thể hóa những chuẩn mực và khái niệm đạo đức, thẩm mỹ,... giúp trẻ có thể tiếp thu được, tạo tâm trạng hăng hái, phấn khởi cho trẻ khi tham gia hoạt động và xây dựng động cơ đúng đắn cho trẻ khi thực hiện hoạt động.

- Nêu gương, khen thưởng, trách phạt: Việc động viên khuyến khích trẻ được coi là một biện pháp giáo dục là điều dễ hiểu. Được động viên, khuyến khích kịp thời, trong tâm thức trẻ sẽ dần dần hình thành một sự nỗ lực vươn lên hoàn thành công việc, bởi trẻ tin rằng, trẻ sẽ làm được và làm tốt. Mặt khác, trách phạt là phương thức tác động đến nhân cách trẻ, biểu thị thái độ không tán thành, phủ định của giáo viên đối với những hành vi của trẻ trái với chuẩn mực ứng xử xã hội, buộc cá nhân đó từ bỏ những hành vi có hại cho trẻ và những người xung quanh...

3. Vấn đề giáo dục tính tự lập của trẻ ở trường mầm non hiện nay và một số nội dung kiến nghị

Để tìm hiểu về thực trạng biểu hiện tính tự lập của trẻ ở các trường mầm non hiện nay, chúng tôi đã tiến hành nghiên cứu, khảo sát trên 208 trẻ ở các lứa tuổi (từ 3 - 6 tuổi) tại 02 trường mầm non trên địa bàn thành phố Hà Nội (Trường Mầm non Sao Mai, Trường Mầm non Hoa Mai), kết quả cụ thể như sau:

- Nhận thức về tính tự lập của trẻ: Thông qua đàm thoại với trẻ (hỏi trẻ các câu hỏi có liên quan đến biểu hiện của tính tự lập), chúng tôi thu được kết quả như sau:

Bảng 1: Nhận thức về tính tự lập của trẻ

Tổng số trẻ	Xếp loại							
	Cao		Khá		Trung bình		Thấp	
	SL	%	SL	%	SL	%	SL	%
208	15	7,2	17	8,17	124	59,61	52	25

(SL: Số lượng)

Kết quả tại Bảng 1 cho thấy: Đa số trẻ nhận thức về tính tự lập ở mức trung bình (59,61%) và thấp (25%), chỉ có một số ít trẻ nhận thức tốt (từ mức khá và cao) về các biểu hiện của tính tự lập (khoảng 15%). Trong các câu trả lời của trẻ, chúng tôi thấy trẻ thích được nhờ vả người khác hơn tự làm lấy, thích bắt chước, không chủ động và không cần cố gắng trong các hoạt động. Nhận thức về tính tự lập của trẻ mang tính tình huống, phụ thuộc nhiều vào thói quen được rèn luyện trong cuộc sống. Trẻ cho rằng phải tự lập trong các hoạt động tự phục vụ song lại nhận thức cần được nhờ vả nhiều trong vui chơi và học

tập. Từ những đánh giá sơ bộ đó, chúng tôi cho rằng nhận thức về tính tự lập của trẻ nhìn chung còn thấp.

- *Thái độ đối với tính tự lập của trẻ:*

Bảng 2: Thái độ đối với tính tự lập của trẻ

Tổng số trẻ	Xếp loại							
	Rất tích cực		Tích cực		Tương đối tích cực		Tiêu cực	
	SL	%	SL	%	SL	%	SL	%
208	12	5,76	21	10,09	121	58,19	54	25,96

Kết quả khảo sát tại Bảng 2 cho thấy: Số trẻ có thái độ rất tích cực chiếm tỉ lệ thấp (5,76%), thái độ tiêu cực chiếm tỉ lệ cao (25,96) và đa số trẻ có thái độ tương đối tích cực. Chúng tôi đã tiến hành trao đổi với các trẻ về một số công việc hàng ngày thuộc trách nhiệm trẻ phải tự làm và nhận thấy nhiều trẻ chưa thật tích cực trong các hoạt động tự lập, thái độ của trẻ phụ thuộc nhiều vào các thói quen hàng ngày và nếp sống gia đình.

- *Hành vi tự lập của trẻ:*

Bảng 3: Hành vi tự lập của trẻ

Tổng số trẻ	Xếp loại							
	Tốt		Khá		Trung bình		Yếu	
	SL	%	SL	%	SL	%	SL	%
208	8	3,84	20	9,4	124	59,63	56	26,92

Kết quả khảo sát cho thấy: Mức độ hành vi tự lập của trẻ ở vị trí tốt đạt thấp (3,84%); một phần đáng kể trẻ xếp loại hành vi tự lập ở mức độ yếu (26,92%). Số liệu trên cho thấy rằng, hành vi tự lập của trẻ ở trường mầm non còn nhiều hạn chế, còn thiếu các kĩ năng cần thiết cho hoạt động tự lập. Chúng tôi đề xuất một số kiến nghị nhằm tăng cường hiệu quả giáo dục tính tự lập cho trẻ mầm non, cụ thể là:

- *Hướng dẫn trẻ thực hiện chế độ sinh hoạt tại trường mầm non:* Giúp trẻ có thói quen trong sinh hoạt một ngày tại trường mầm non thông qua yêu cầu giáo dục bằng mệnh lệnh, chỉ dẫn đối với hành vi bắt buộc trong các hoạt động hoặc nhắc nhở trẻ những việc cần làm mà trẻ quên, không hiểu, chưa hiểu; giúp rèn luyện ý chí, thói quen cho trẻ và giúp trẻ có thêm kinh nghiệm thực tiễn, thực hiện tốt chế độ sinh hoạt hàng ngày như trong các hoạt động: Thể dục sáng, ăn sáng, hoạt động chung, hoạt động góc, ăn, ngủ và các thói quen vệ sinh trước và sau khi ăn... giúp trẻ chủ động trong các hoạt động, từ

đó hình thành phẩm chất tự lập cho trẻ.

- *Tăng cường tổ chức trò chơi đóng vai theo chủ đề:* Hoạt động vui chơi mà trung tâm là trò chơi đóng vai theo chủ đề ở tuổi mẫu giáo thực sự đóng vai trò chủ đạo. Trò chơi là phương tiện để trẻ học làm người mà cơ bản nhất là hình thành, phát triển tính tự lập cho trẻ.

- *Phối kết hợp giữa gia đình và nhà trường trong việc giáo dục tính tự lập cho trẻ:* Giáo viên thường xuyên trao đổi với cha mẹ về những thay đổi của trẻ mỗi ngày, gợi ý phụ huynh cần phải chủ động tạo ra các tình huống cũng như tạo được không gian giúp trẻ hình thành và phát triển được tính tự lập ngay tại gia đình. Cha mẹ có thể lập một thời gian biểu cho trẻ, bắt đầu từ những việc nhỏ nhất như dạy đúng giờ, tự đánh răng, lựa chọn quần áo... sau đó cùng con thực hiện thời gian biểu; tạo môi trường để trẻ tự rèn luyện: Chỉ ra điểm yếu, đúng sai trong mỗi hiện tượng, vấn đề, sau đó đưa ra tình huống mâu thuẫn, khuyến khích trẻ lí giải, xử lí...

4. Kết luận

Tự lập là một phẩm chất quan trọng trong nhân cách của con người thời đại mới. Tính tự lập rất cần chú ý để được rèn luyện phát huy từ lứa tuổi mẫu giáo, bởi đây là những năm tháng đầu đời, là nền móng cho tương lai sau này. Tính tự lập được hình thành và phát triển ngay từ lứa tuổi mẫu giáo sẽ giúp cho việc phát triển nhân cách sau này khi trẻ trưởng thành, công tác giáo dục cho trẻ nói chung và giáo dục tính tự lập nói riêng không phải trách nhiệm của riêng cá nhân nào, rất cần sự phối kết hợp giữa gia đình và nhà trường. Vì vậy, phát huy tính tự lập cho trẻ mẫu giáo rất cần thiết và là vấn đề cần được quan tâm nghiên cứu, thực hiện có hiệu quả hơn nữa.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1]. Nguyễn Hồng Thuận, (2002), *Một số biện pháp tác động của gia đình nhằm phát triển tính tự lập cho trẻ mẫu giáo 5 - 6 tuổi*, Luận án Tiến sĩ Giáo dục học, Viện Khoa học Giáo dục.
- [2]. Lê Thị Huyền, (2012), *Một số biện pháp tổ chức trò chơi đóng vai có chủ đề nhằm giáo dục tính tự lập cho trẻ mẫu giáo 5 - 6 tuổi ở trường mầm non*, Luận văn Thạc sĩ Giáo dục học, Trường Đại học Sư phạm Hà Nội.
- [3]. Đào Thanh Âm (chủ biên) - Trịnh Dân - Nguyễn Thị Hòa - Đinh Văn Vang, (1997), *Giáo dục học mầm non, Tập 1-2-3*, NXB Đại học Sư phạm Hà Nội.
- [4]. Nguyễn Ánh Tuyết, (2005), *Giáo dục mầm non - những vấn đề lí luận và thực tiễn*, NXB Giáo dục, Hà Nội.

INSTRUCTING INDEPENDENCE FOR PRESCHOOLERS- AN URGENT ISSUE

Nguyen Thi Nhung
The National College for Education

Abstract: To actively develop preschoolers' independence, there should be comprehensive researches on independent education of for preschool children, bring useful experience for educators and parents in the current period. The article mentions the basic theoretical background of children's independence. Through the survey of 208 children in two kindergartens in Hanoi, the author proposes recommendations to improve the efficiency of independence education for kindergarteners.

Keywords: Independence; Independence instruction; preschool children.